

5. Кияк Т.Р. Про засади формування сучасної української термінології // Тези доп. міжнар. наук. конф. “Пробл. української науково-технічної термінології”. – Львів.: Вид-во Львів. політех. ін-ту. – 1993. – С. 13–15.

6. Лингвистический энциклопедический словарь / За ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

7. Черепанов А.Т. Англо-русский словарь по компьютерным технологиям, информатике, электронике и связи. – М.: Изд-во “Рус. Яз.”, 2000. – 496 с.

УДК 801.111

Ю.О. Соболь,

*Запорізький Національний технічний університет,
м. Запоріжжя*

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ МОВИ І МОВЛЕННЯ

У статті досліджуються особливості функціонального стилю наукового викладу, аналізуються стильові прийоми на різних мовних рівнях.

Stylistic features of scientific speech are being investigated in the article; stylistic means on different language levels are being analyzed.

У час бурхливого науково-технічного розвитку стан дослідженості стилістичних особливостей наукового викладу є одним із актуальних і пріоритетних питань лінгвістики, оскільки він визначає і безпосередньо впливає на розвиток наукової думки в країні, пристосованість досліджуваної мови до точного викладу науково-технічних знань, інтелектуальний і вербальний рівень авторів наукових текстів.

У даній роботі ми спробуємо з'ясувати, які мовні параметри визначають функціональний стиль науково-технічної мови. Головін справедливо вважав, що “Стилі мови – це структурно-функціональні варіанти, співвіднесені з типами соціальної діяльності, що відрізняються між собою стійкими системами особливостей у виборі і застосуванні мовного матеріалу” [5, с. 233]. Функціональний стиль фактично визначається певними імовірностями використання мовних одиниць і категорій, які є достатніми для впізнання людьми на інтуїтивному рівні сприйняття мови. (там же).

Оскільки функціональний стиль мови не можливо уявити поза

функціонування мови, тобто мовленням, слід звертати спеціальну увагу на особливості стилістичних прийомів на рівні мови і мовлення. У порівнянні з функціональними стилями мови функціональні стилі мовлення є менш стійкими типами мовної організації, які співвіднесені з ситуацією спілкування, оцінною діяльністю свідомості, жанрами літератури, особливостями авторського стилю, тощо [5, с. 234]. Традиційно стильові прийоми визначаються як засоби передачі не тільки денотативного, але і конотативного, експресивного значення висловлювання. Однак особливістю науково-технічних текстів і усних, і письмових, є якщо не повна відсутність, то суттєва зниженість емоційно-експресивного компоненту, тому стилістичні особливості диктуються в першу чергу прагматикою тексту, свідомим добором мовних засобів різних рівнів, що свідомо добираються автором, відправником тексту для впливу на отримувача. “Прагматичні відносини мають першорядне значення для обох учасників мовної ситуації – того, що передає, і того, що приймає інформацію.” [4, с. 243-244]. Зумовлений прагматикою екстралінгвістичної ситуації добір мовних засобів забезпечує правильне вираження змісту висловлення, його розуміння, оцінку і вплив на отримувача і здійснюється за допомогою загальнолітературних мовних ресурсів.

Різні автори вирішують питання, чи існує єдиний (уніфікований) науковий стиль, чи кожний з під стилів має свої індивідуальні ознаки. Так, О.О. Лаптева вважає, що “система мовних засобів (не включаючи термінологічну лексику) збігається й у статті по структурній хімії... і в статті по мовознавству” [8, с. 74]. Щодо термінології, то Р.А. Будагов наполягає: “спеціальні термінологічні лексики породжуються самою спеціальною дисципліною і відносяться більш до самої науки, ніж до мови” [3, с. 73]. Г.А Вейхман, Д.Е. Розенталь, навпаки, поділяють науковий стиль на науково-технічні підстили, але вказують на те, що підстили розрізняються головним чином термінологічною лексикою і фразеологією, але мають спільні граматичні, словотворчі особливості [8, с. 72]. Сьогодні вчені так і не дійшли спільної думки щодо майбутньої тенденції розвитку наукового стилю: чи буде цей стиль однаково придатним для будь-якої галузі знання, досить монолітним, чи, навпаки, буде розподілятися на підстили з особливими синтактико-стилістичними і композиційними рисами, найбільш оптимальними для певної сфери спілкування.

Для науково-технічного стилю характерними рисами вважають композиційну організацію тексту, логічну послідовність, експліцитність, чіткість, точність, повнота, неемоційність, узагальненість, ясність, описовість. Усі ці характеристики функціонального стилю науки і техніки мають екстралінгвістичне підґрунтя, що вказує на комунікативні завдання наукового викладу. Разом із тим, реалізуються вони за допомогою мовних засобів, що дає можливість опи-

сувати стильові особливості наукового тексту на основі лінгвістичного аналізу. Уживання слів у точно визначених прямих значеннях, велика кількість наукової термінології, низький рівень емоційного забарвлення, вигуків, розмовних дієслів з постпозитивними елементами, синтаксична завершеність і точність, широкий вжиток неособових і пасивних форм дієслова складають ознаки наукового стилю за М.Д. Ковалем і Ю.М. Скребньовим [8, с. 58].

Обмежений обсяг даної роботи не надає можливості провести детальний аналіз досліджуваного функціонального стилю, тому ми були вимушені обмежитися аналізом лише основних мовних ознак на морфологічному, лексичному, фразеологічному і синтаксичному рівнях. Для завдань точного і повного охоплення сукупності мовних ознак наукового функціонального стилю одним з найбільш прийнятних вважається запропонований О.С. Ахмановою і М.М. Глушко метод симптоматичної статистики, в якому береться до уваги як план мови, так і план мовлення [2, с. 26].

На **морфологічному** рівні були виділені такі особливості: неособові форми дієслова (близько 50% всіх форм дієслова), велика кількість форм пасиву, риторичні питання, часте вживання особових дієслів в часових формах (Present, Past, Future Indefinite; Present, Past Perfect – Active and Passive), поширене вживання прислівників на –ly (e.g. significantly). Використання Present і Future Indefinite у науковій літературі має швидше атрибутивний характер, ніж часовий. У реченні “Water boils at 100°C” мова ведеться не про час чи залежність від нього. Дія є постійною ознакою предмета. Таким чином, граматична форма часу у науковому стилі часто передає не часові, а смислові відношення, що вказує на прагнення підвищити інформативність наукового тексту не тільки за рахунок лексики, але й граматики. Заслужують на увагу і такі граматичні явища наукового стилю: широке вживання множини іменників (oils, steels, gears...), використання прийменника of для передачі гіперонімічних (видо-родових) відносин (grade of steel), вживання еліпса (Perfect Continuous замість Perfect Continuous Tense), скорочення (emf – electro motive force, CAD – computer-aided design), поширеність атрибутивних сполучень (table-top computer), прикметників в постпозиції (results obtained), інфінітива в функції визначення (the problem to be solved) [6, с. 116-117], опущеність артикля [7, с. 54].

На **лексичному** рівні фіксується дуже високий рівень вживання допоміжних слів (не менше третини всіх слів текстів), що, скоріш за все, можна пояснити їх роллю у оформленні логічних зв'язків у наукових текстах, у об'єднанні окремих частин у ціле. Впадає в око і підвищена номінативність наукового тексту (іменні частини мови складають до 50 % від загального числа лексичних одиниць). І.В. Арнольд пояснює це явище так: “Перевага в науковий стилі на-

живних, а не дієслівних конструкцій дає можливість більшого узагальнення, усуваючи необхідність вказувати час дії” [1, с. 263]. Номінативність наукової мови виявляється у вживанні іменників в атрибутивній функції (temperature resistance test), заміні прислівників прийменниково-іменними сполучниками (easily – with ease), витисненні дієслів дієслівними прикметниками з прийменниками (to be destructive of).

За функціонально-стилістичною забарвленістю лексики наукових текстів поділяється на загальнонавчальну, термінологічну і загальнонаукову. Перша категорія лексики представлена в текстах найбільш чисельно, але характеризують науковий текст як такий більше термінологічна і загальнонаукова лексики. Термінологічна лексика має досить чітке визначення. Термін – це слово, яке є дефініцією поняття, явища, предмета, використовується в певній галузі знань і включено у терміносистему. Зрозуміло, що наявність термінів сигналізує про науковий характер мовного утворення. Менш дослідженою є загальнонаукова лексика, границі її доволі розпливчасті. Деякі слова загальнонаукової лексики набувають в наукових текстах специфічне значення, властиве лише науковій прозі. Так, Differentiate (диференціювати) як термін означає: 1) “вирішувати проблему частинами, 2) знаходити диференціал”. У загальнонауковому значенні: “вирізняти об’єкт одного класу за ознаками, які характерні для кожного об’єкту”. В загальному значенні: “розрізнявати”. Отже, потрапляючи в систему загальнонаукової лексики, отримують специфічні лексичні значення, і хоча їх значення не являються термінологічними, вони відрізняються від значення, яке це ж слово має в загальнолітературній мові. До загальнонаукової лексики відносяться слова, які лежать в основі наукової дедукції, передають відправні образи поняття різних наук, напр. element, sestem.

На **фразеологічному рівні** аналіз наукових текстів свідчить, в першу чергу, на неідіоматичність фразеологічних одиниць (in accordance with, to sum up, to take into account). Разом з тим зустрічаються і образні терміни-словосполучення (bastard file – драчовий напилок), стійкі комплекси (electric current). Низьку насиченість науково-технічних текстів ідіомами можна пояснити тим, що експресивно-образні фразеологічні одиниці загальнолітературної мови можуть утворювати в уяві читача небажані асоціації і відволікати від суті описуваного явища, тобто порушувати вимоги суворої логічності і формалізованості, що висуваються до наукового викладу.

На **синтаксичному рівні** – на рівні речення – спостерігається тенденція до більш поширених і довгих речень. А.Л. Пумпянський стверджує, що “...у середньому речення в наукових текстах в 1, 7 разів довші, ніж у художній літературі” [7, с. 14]. Статистика свідчить, що прості поширені речення складають до 38% від загального числа,

складнопідрядні (переважають речення з причинно-наслідковими зв'язками) – 46%. Така кількість поширених речень пояснюється тим, що основна функція наукового тексту є опис, а переважна частота причинно-наслідкових речень пояснюється необхідністю логічності, доказовості і послідовності наукового викладу.

Підводячи підсумки цього дослідження, можна дійти висновків, що науковий стиль – це функціональний стиль літературної загальнонаціональної мови, який, як і інші стилі, формується переважно за рахунок нейтральних одиниць літературної мови, які у кожному з стилів мають певні закономірності і ймовірності свого використання, та відносно невеликої кількості стилістично-забарвлених мовних засобів (напр., термінології). Багато стилістичних прийомів наукового викладу є продиктованою прагматикою наукових текстів. Стиль не є чимось сталим, він постійно змінюється відповідно до змін у мові, суспільстві та науці. Тому подібні дослідження не втрачатимуть свою актуальність ні для лінгвістів, ні для науковців, ні для перекладачів науково-технічної літератури.

Література

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Ахманова О.С., Глушко М.М. Функциональный стиль общенаучного языка и методы его исследования. – М.: Изд-во МГУ, 1974. – 180 с.
3. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. – М.: Высшая школа, 1967. – 376 с.
4. Глушко М.М. Организация научного текста в свете системности его прагматических, семантических и синтаксических характеристик. / В кн.: Лингво-стилистические исследования научной речи. – М.: МГПИИЯ им. М.Тореза, 1989. – С. 224-244.
5. Головин Б.Н., Березин Ф.М. Общее языкознание. – М.: Просвещение, 1987. – 416 с.
6. Комиссаров В.Н. Теория перевода: лингвистические аспекты. – м.: Высшая школа, 1990. – 250 с.
7. Пумпянский А.Д. Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык. – М.: Наука, 1965. – 304 с.
8. Особенности стиля научного изложения. – М.: Наука, 1975. – С. 248-288.